

Ladislav ŤaŤkŤ

EVANJELIUM ŤATÁRA MATŤŠA

(1)

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

Ladislav Ťažký

**EVANJELIUM
ČATÁRA MATÚŠA**

(1)

Vydavateľstvo
Spolku slovenských spisovateľov

© Ladislav Ťažký 2008
Cover design © by 2008 Anna Chovanová
© Vydavateľstvo Spolku slovenských
spisovateľov, spol. s r. o., Bratislava
e-mail: vsss@stonline.sk
<http://www.vsss.sk>

Realizované s finančnou podporou
Ministerstva kultúry Slovenskej republiky
a
Hotel Plus, a. s., Bratislava

VYDAVATEĽSTVO
SPOLKU SLOVENSKÝCH SPISOVATEĽOV
spol. s r. o.

Ladislav Ťažký: Evanjelium čatára Matúša (1)
Zodpovedná redaktorka Božena Rolková
Obálka Anna Chovanová
Sadzba Anna Chovanová
Tlač AZ Print
Printed in Slovakia

ISBN 978-80-8061-303-7

V ZAJATÍ O ZAJATÍ

Život každého človeka je súhrn mnohých situácií, dejov, osudov, javov, žiaľov, radostí a neustávajúceho konania, činnosti, t. j. života. Človek si ich silne uvedomuje a snaží sa konať podľa svojich schopností, vzdelania, skúseností a povinností – rodinných, národných, štátnych – a úzko osobných záujmov, najmä však pre jeho existenciu nevyhnutných. Ani to nie vždy. Aspoň raz za života sa každý človek dostane do nebezpečných situácií, v ktorých môže prísť o život, časť, majetok, kariéru alebo o lásku a rodinné šťastie. Skratka, zmení sa jeho osud. Zvyčajne hovorí, a zdanlivo je to aj pravda, že sa do tej situácie dostal bez vlastného pričinenia. V takej živote nebezpečnej situácii sa dostáva najmä radový vojak vo vojne. Pošlú mu povolávací lístok, nastúpi zákonu podliehajúcemu službu, dajú mu zložiť prísahu, vycvičia ho a na rozkaz pošlú na front. A tam, na týchto jatkách, buď zabijú jeho alebo on zabije iných. V oboch prípadoch je to obeť známej, ale jemu často neznámej sily, ktorá je pri moci a hýbe svetom, t. j. vedie vojny a masovo vraždí. Je to svetová krádež územia, majetku a podmanenie si národov ako pracovnej sily. Zaujímavé, ponižujúce situácie nastávajú vtedy, keď sa vojak dostáva do zajatia, do absolútnej moci „nepriateľa“, ktorý sa stáva pánom jeho bezbranného života.

Aký osud postihol vojakov bývalej Slovenskej Rýchlej divízie premenenej na Slovenskú 1. pešiu divíziu, opisujem podľa vlastných skúseností v románe *Amenmária, samí dobrí vojaci* a jeho priamom pokračovaní *Evanjeliom čatára Matúša*. V ňom som ako spisovateľ mladícky uvoľnený, (aj literárne) netragický, plný nádeje na prežitie.

Román som písal v čase, keď som bol ako vojak porazený, a ako človek ponížený. Po vojne som prehral aj politický a existenčný boj vo vlastnom štáte a v strane, ktorej som bol členom. Bol som ako „politický zajatec v duchovnom zajatí“. Lahko som sa mohol dostať do stavu beznádeje. Teda v období beznádeje (1972 – 1977) som sa vrátil k starej bolesti a opísal svoje vojnové zajatie.

Neviem jednoznačne povedať, ktoré odzbrojenie, ktoré zajatie bolo krutejšie, ponižujúcejšie, fyzicky i psychicky náročnejšie, týrajúcejšie: či vojnové alebo mierovo-politické. Či to u cudzích (Maďarov a Nemcov), alebo pri svojich Slovákoch, Čechoch a Rusoch (Sovietch). V oboch prípadoch, ako zajatec (vojak), alebo vylúčený, zakázaný spisovateľ bol som strážený ozbrojenými žoldniermi a strašený prvou (fašistickou) i druhou (komunistickou) mocou. Zajatý i vylúčený som bol bezprávnny, kedykoľvek pripravený ako obeť i na fyzické zlikvidovanie.

Tieto dve vojny (vojenská i politická) sa mi v duši i praktickom živote – počas dvadsiatich rokov – zrástli ako siamské dvojčatá. Nevedel som, čím a ako ich od seba oddeliť. Rozumu sa to čiastočne darilo, ale v mojom osude sa sami spájali, najmä neskoršie v literárnych dielach, keď som z nich čerpal materiál na tvorbu. Takto spojené, spoluvidené a preciténé, pochopiteľne, tvoria základinu pravdivosti mojej literárnej a esejistickej tvorby.

Veľkého zadosťučinenia sa mi dostalo (ktoré sa ukázalo ako chyták), keď sa vydavateľstvo Slovenský spisovateľ podujalo na riskantný čin vydať román *Evanjelium čatára Matúša* po desaťročnom zákaze publikovania. Jeho prekvapujúce a veľkodušné vydanie na podnet ministerstva kultúry so súhlasom ÚV KSS vyvolalo rozruch v literárnom svete v Československu. V Budapešti sa pripravovala európska konferencia o slobode literárnej a umeleckej tvorby. Ja, Peter Karvaš, Domik Tatarka a ďalších štyridsaťdva spisovateľov sme boli na európskom zozname zakázaných autorov. Ako účastník sa na ňu pripravoval aj minister kultúry básnik Miroslav Válek a niekoľkí literárni vedci. Vydanie môjho *Evanjelia* malo byť esom v tejto európskej hre o slobodu tvorby. Pravdaže som sa to dozvedel, keď už bolo po konferencii, po ktorej sa román dostal do paľby politickej kritiky. Ani to som nevedel, že román posudzovalo jedenásť kritikov. Neskoršie sa mi tieto kritiky čírou náhodou a neopatrnosťou úradníčky Literárneho fondu, ktorý kritikom vyplácal honoráre, úradne dostali do rúk. Mojmým snom bolo uverejniť tieto kritiky až *Evanjelium* vyjde v druhom vydaní. Všetky boli kladné, ale protirečiacie si. Napríklad, Dr. Karol Rosenbaum napísal, že kapitola *Viedenská krv* je veľmi obsiahla, že ju treba skrátiť, prečesať, naproti tomu Dr. Július Noge píše, že *Viedenská krv* je nosnou kapitolou druhého dielu *Evanjelia*. Akademik Viliam Plevza nachádza v *Evanjeliu* dosiaľ neznáme, veľmi cenné historické udalosti, aj preto román navrhuje vydať.

Aj viedenské vydavateľstvo Mandelbaum si pred tromi rokmi práve

Viedenskú krv vybralo z rozsiahleho diela a vydalo ju ako samostatnú 284-stranovú knihu. Iste by bolo zaujímavé čítanie aj to, čo o *Evanjeliu* na požiadanie tajomníka ÚV KSS Ľudovíta Pezlára napísal Vladimír Mináč. Som si istý, že aj jeho posudok bol odporúčajúci. To, že ho napísal, sa mi sám priznal, s tým, že mu za posudok nedali ani honorár tak ako tým jedenástim.

Vari najväčším zadosťučinením pre mňa bola čitateľská beseda vo viedenskej Bücherei na Simmeringer Gasse neďaleko miesta, kde sa nachádzal náš „láger“ v Tanzsaale, v hoteli Simmering Hoff.

Napriek dvanástim kladným posudkom bol román *Evanjelium čatára Matúša* na príkaz ÚV KSS, presnejšie jeho druhý diel, zošrotovaný. Chybná, vraj „Sovietov“, Rusov urážajúca kapitolka bola z neho vyhodená (*Rozhnevaný Míša*, s. 362, 363,364). Aby sa blysol aj riaditeľ vydavateľstva

Vojtech Mihálik, navyše vyradil aj kapitolku *Čerti strážni zajali anjela* (s. 366 – 374). Dôvod? Aby sa neurazili Cigáni a Maďari. Slováci a Nemci sa mohli urážať, koľko chceli.

V novom druhom vydaní čitateľ dostáva do rúk pôvodné necenzurované vydanie *Evanjelia čatára Matúša*.

Kniha prvá O ZBEHOCH

Kapitola prvá VŠETCI SME HRIEŠNI BRATIA

Barani

Potupný osud stihol Stratenú divíziu. Obkolesili ju zo všetkých strán a zabili. Som v jej srdci a vidím, že niet úniku zo železnej obruče nemeckých tankov. Nemci z nás dostali strach. Pochtili nás ako gardovú divíziu. A my... My sme vo vlastných očiach najsmiešnejšou divíziou, aká blúdi Európou v tejto vojne. Tanky a delostrelectvo už dávno nemáme, posledné delá zostali na ľavom brehu Dnepra pri lieviku do pekla, zostalo tam aj niekoľko ťažkých guľometov, nákladné autá, vozy, kone, pušky, granáty, pracovné náradie a zásoby výstroja. Napriek tomu sme ešte vždy lepšie vyzbrojení ako nejedna rumunská alebo maďarská frontová divízia. Ale táto skutočnosť nám nedodáva sebavedomia. Sme v cudzom svete a zrazu nepriateľmi ešte veľmi silných Nemcov. Vyplašené tváre dôstojníkov signalizujú katastrofu. Esesmani zháňajú našich z dvorov ako pastieri ovce. Na pašu? Na jatky...? Tam dvoch, tam zase štyroch, alebo aj viacerých vedie jeden a mieri na nich samopalom, kuchári idú spolu, nestihli si ani odpásať biele zástery, ale proviantníci idú spolu. Tak tu sme vo veľkom košiar. Na školskom dvore bude telocvik. Ovce sú tichučké, obháňajú ich vlci. Dôstojníci prichádzajú na dvor bez stráží, len plukovníci a majori majú sprievodcu so smrťou na čele. Nejdú medzi nás, ale do školy. Tam je štáb, kancelária veliteľa divízie, náčelníka štábu a dôstojnícka jedáleň.

Dobrá chuť, páni dôstojníci! Čo vám prinesú servírky? Tvárite sa ako na slávnostnom obede, stôl je prikrytý. Plukovník Kunoška, vychudnutý, zhrbený a zostarnutý, hovorí s hlavným Vlkom, ktorý prišiel zlikvidovať stádo baranov.

Dvaja velitelia. Jeden náš bývalý, ktorému sa práve teraz končí právomoc nad nami, a druhý cudzí, veselý a sebavedomý. Preňho sa po úspešnej akcii začína obdobie bezmedznej právomoci nad stratencami. Takto padajú plukovníci do zajatia. S pištoľami na opaskoch, ustrojení, s rukami pri tele. Mali by tu byť všetci štábni dôstojníci i dôstojnícki zástupcovia, ako v slovenskej armáde nazvali podporučíkov, a aspiranti. Kde máte menovky, páni dôstojníci, ktoré sme vám zhotovúvali na spojenecké žranice, zvané recepcie, na počesť štátnych sviatkov, víťazstiev a menín? Kreslieval som ich štyridsať. Koľkí z vás, páni oficieri, by teraz zamenili zlato za kosť? Pán plukovník, nech sa páči moje tri hviezdy! Sú biele, z kravských hnátov. Ticho! Bude sa piť aperitív.

Reční hauptsturmführer. Páni dôstojníci, nebuďte smiešni! Darmo stojíte v pozore. Darmo dúfate. Ste zajatí. A bez vojska. Už nie ste spojenci, len sluhovia spojencov. Naša materská krajina čosi vyviedla, náš Vaterland stratil dôveru ríše. Čert rozumie, čo všetko hovorí hauptsturmführer. „Ein Putsch! Kommunistisches Putsch!“ Potom niečo o našom prezidentovi a führerovi, o ich priateľstve a o bandách a o nás.

Rozumieme, Herr Hauptsturmführer! Tak Slováci sa predsa rozhodli rozdať si ohnivé karty s Nemcami? Kristepane! Bude to hra s pravidlami či bez pravidiel? Bez pravidiel. Na jednej strane dvesto tankov, na druhej desať. Ríšske tigre a martinské mačky. Podľa rádia martinskí tankisti chytajú nemeckých plukovníkov. Pánabeka! Možno tomu veriť? Ak áno, tak hraj, Puč! Hraj a strieľaj góly Nemcom! Rádio hlásilo, že sa rodí povstanie, a Kunoška už reční nad jeho hrobom. Dočkaj, Kunoška, tvoj meč je zo zlata, ešte ho máš na výložkách. Puč sa len včera začal hrať naplno, len včera vystrelil prvú salvu, a ty ho už preklínaš.

„Páni! Nezodpovednosťou istých živlov sme sa ocitli v nezávideniahodnej situácii. Stratili sme dôveru spojenca. Naša divízia musí byť z bezpečnostných dôvodov internovaná. Žiadam vás, aby ste vo všetkom poslúchli vojská Wehrmachtu, ktorým nás odovzdajú jednotky SS. Páni! Dúfam, že ma dobre rozumiete. Nerobte hlúposti, buďte rozumní, s nádejou, že sa všetko dá do poriadku.“

Páni pánov vždy rozumeli, ale boja sa ešte vyšších pánov. Dostali sme povolenie vziať si batohy, deky, celty, vyfasovali sme konzervy, chlieb, cigarety. Dôstojníkom sa trasú ruky, lebo si po rokoch musia sami baliť plnú poľnú. Vojaci otvárajú kilové bravčové konzervy a jedia, jedia hltavo, nenásytno, ako do zásoby, cítia dlhý pochod.

Stojíme na školskom dvore už spolu so svojimi veliteľmi. Utrápené tváre, rozpačité pohľady, strach o seba, nezújem o druhého. Vojaci čakajú od nich povzbudzujúce slovo. Márne. Dôstojníci mlčia. Dajte rozkaz, páni dôstojníci... no, dajte... Ja mám tri mapy. Podľa nich môžeme putovať do materskej krajiny ako partizáni. Povedzte trasu, mapár ju zakreslí.

„Pán major...!“

Marinčuk mi ukázal chrbát a krivé nohy.

„Pán major, pánabeka, tak...!“

„Čo tak?! Čo si to dovoľujete? Zraz?! Mám na vás ukázať, že ste prvý burič, čo zneuctuje svojich dôstojníkov v zajatí?“

„Veď sme len internovaní, pán major.“

„Dôstojníci sú internovaní, vojaci zajatí. Myslím, že rozdiel vám je jasný, čatár?!“

„Ste predsa náš veliteľ, pán major, vy by ste mali byť na tom...“

„Horšie? My máme dôveru, Zraz!“

Marinčuk odišiel odo mňa medzi dôstojníkov. Stoja oproti nám. Ešte im neodobrali ani pobočné zbrane. Začínam sa na našich dôstojníkov hnevať. Nemci sa hrajú na rytierov. Dôstojníkom nechali pobočnú zbraň, a vojakom vzali aj bodáky. Ideme do zajatia, a oni dovoľia rozdať proviant i cigarety. Ešte rum, páni Nemci, rum ste zabudli čapovať.

Pred školou zastalo nákladné auto. Je to naša tatra A s nemeckým šoférom. Hauptsturmführer sedí v dôstojníckej jedálni s naším Kunoškom. Poručík Fridrich tmočí. Na Slovensku nie je puč? Pozrime sa! Aké priateľstvo! Bolo by si treba pripíť, páni plukovníci, hauptsturmführeri. Na tisícročnú... na Selbständige...

Poručík Fridrich vychádza zo školy, náhlivo kráča k dôstojníkom. Poručík Fridrich je síce soplavý, ale náš najvyšší veliteľ. Pavúky na golieri sú strašnejšie ako levy s dvojítm krížom na prsiach. Fridrich dáva pokyny. Dôstojníci nastupujú do radu, poručík Fridrich velí. Vľavo vbok. Major Marinčuk vchádza za opäť do dôstojníckej jedálne.

Dôstojníci Stratenej divízie zaujali jedálský stôl. Bude druhá recepcia? Bez mapárových menoviek? Pomiešajte sa, páni, nenájdete si stoličky, Nemci si pomýlia vaše hodnosti. Počkajte, páni!

Kunoška opäť... nie, nereční. Dáva rozkaz. Predsa aperitív. Štrnganie...

Dôstojníci si odpásavajú opasky, zvliekajú z nich kožené puzdrá, z puzdier vyťahujú pištole, hádžu ich na stôl.

Ide pešek okolo, okolo stola. Trikrát tri je deväť... Koho pešek buchne... Hauptsturmführer sa usmieva, nikoho nebuchne. Načo?

Kuchári, čo budete podávať ako druhý chod?

Kuchári nič neprinesú, stoja medzi nami, líca majú plné a červené, sú vypasení a na prvý pohľad ich rozoznať od vyhľadovaných kancelárskych kryš. Medzi vojakmi a kuchármi z dôstojníckej jedálne bola vždy priehrada. Aj dôstojníci sa im korili. Mohol by som povedať, že za kus mäsa, fľašu vína či škatuľku cigariet, ale ja poviem tak, ako si práve teraz myslím, za žranicu, za opicu sa korili fičúri vypasencom. Len pozrite do tváre Chaluckému. Vysmieva sa im, všetkými pohŕda, myslí si, že jeho koryto nikdy nevyschne. Nebude variť našim? Bude variť cudzím. Ale najprv sebe.

Kunoška by si ešte rád zarečnil.

Hauptsturmführer je nespokojný. Poďme, pán plukovník, už bez rečí, načo sú slová, ide o zbraň. Vojaci Stratenej divízie sa dívajú veľkými oknami, ako Hauptsturmführer odzbrojuje štáb. Odtínajú nám hlúpu, nerozhodnú hlavu. Odteraz bude myslieť každý za seba, konať, ako uzná za potrebné. Vojaci si zapamätajú, že prvý hodil na stôl pištoľ plukovník Kunoška, druhý major Marinčuk, tretí... štvrtý, piaty... čerta na tom záleží, ako sa volal šiesty či štyridsiaty. Pištole padali na stôl, duneli ako vzdialené výbuchy, padali ako hrudy na veko rakvy. Dôstojníci zatĺkali klince do rakvy Stratenej. Do žliabka na chrbte sa mi zarývajú bravčové konzervy. Čierne pištole ležia na bielom obruse ako morom nakazené, sčerneté mŕtvoly.

Prichádzajú strieborné smrtky s košom na chlieb, odnášajú železné mŕtvolky, nesú ich na ulicu a tam ich vysypú na pušky a masky. Smeti patria na smetisko. Odzbrojení dôstojníci vychádzajú zo školy ako najposlušnejší žiaci.

„Čo sa stalo, pán major? Zmenila sa situácia? Už nie ste internovaní, ale zajatí?“

„Držte hubu, človeče!“

„A vy krok, pán major. Každý niečo.“

Major ma nenávidí. Nesprávam sa po vojensky?

„Pán major, vojaci čakajú na vaše slovo.“

Major sa nechápavo na mňa díva: „Na čo čakajú? Prečo mi nedáte pokoj, čatár?“

„Na vaše slovo čakajú, pán major.“

„Aha!“

Vyzerá, akoby celkom osprostel, odchádza, ale po pár krokoch sa vracia.

Aha! Ustúpil som pred ním, striehnem, major ma môže udrieť, nemal som ho urážať.

„Zraz, prosím vás, povedzte vojakom niečo, niečo... prosím vás, ja... neviem čo, len im povedzte, že...“

„Že sme dobojovali, pán major?“

„Hoci aj to...“

Spoza chrbta počujem šepot.

„Povedz mu, Zraz, že Stanekova rota si vystrieľala cestu a ustupuje domov.“ Šepot počuje aj major, z očí mu hľadí zlosť, zasklená slzami. Je v nich i poníženie i urážka.

Zbláznil som sa. Povedal som vojakom, že sme dobojovali, práve vtedy sme dobojovali, keď sme mali začať.

Spoza chrbta opäť počujem šepot.

„Opýtaj sa ho, či nás teraz Nemci postrielajú.“ Na ten šepot sa hnevám, chcem vidieť tie ústa, pozrieť do očí zlovestného vešťača, napľuť do nich... Vojak je zo štábnej rotý a oči má detsky nevinné.

„Opýtaj sa ho, Zraz!“

Neopýtal som sa. Majora volá poručík Fridrich. Dôstojníci nastupujú na tatra A. Mitfahrer zatvára bočnicu. Na štáb Stratenej už stáčia traja strážnici. K šoferovi si sadá hauptsturmführer, za tatrou ide obojživelník s guľometom a tromi vojakmi. Máme nového veliteľa, prvého veliteľa lágra. Hauptmann, ktorému nás hauptsturmführer odovzdal, hovorí po česky. Od tejto chvíle môže byť malý, prestrašený vojak spokojný, lebo hauptman reční rád, uznáva silu slova. Ako vám chutí sudetská čeština, Slováci? Je ako balzam na polo-mŕtvu dušu. Tvár malého vojaka je už veselá, lebo hauptman hovorí, že nie sme nijakí gefangene, ale len internovaní, že nás odvedie do internačného, nie do zajateckého tábora. Tam sa rozhodne, čo bude s nami. Sú dve možnosti. Buď budeme ďalej vojakmi, alebo nás pošle do Bratislavy, nech si o nás rozhodne naša vláda.

Malý Maar čosi povedal po nemecky a hneď mi to aj preložil, vraj hauptman tára, ja som to preložil malému vojakovi, že Nemec po česky tára do sveta. Malý vojak opäť osmutnel a začal sa podobať na zmoka.

Za dôstojníckou tatrou odišli ďalšie tri s puškami, pištoľami, plynovými maskami a niekoľkými debnami nábojov a granátov. Priateľská a zrozumiteľná hauptmanova reč už nemá silu. Pochodujeme za tatrovkami, za kúdolmi prachu.

Zbohom, Szent András! Minden jó! La revedere, Sfintu. Mulțumesc! La revedere, domnișoarelor! Plačte, čierne slečny! Berú vám mužov.

Prestrašené ženy a smelé deti sa dívajú za nami. Plačú? Nie. Ani nám nekývajú. Ioan Bunuș, prepáč, že som sa s tebou ani nerozlúčil. Petra vidím medzi deťmi. Salut, Petru! Odnášam si tvoje meno a tváre domácich s číslom domu. Šesťdesiatsedem. To číslo nesmiem zabudnúť.

Zmok sa pýta, koľkého je dnes.

Dvadsiateho deviateho augusta tisíc deväťsto štyridsaťštyri. Zmok, nezapadni na tento dátum.

Stebлом trávy meriam na mape diaľku, ktorá ma delí od Slovenska. Steblo hovorí, že je to vyše tisíc kilometrov. Treba mi ešte veľa vypočítať, so všeličím počítať.

Koľko kilometrov je do internačného tábora? Koľko dní ma udržia pri živote konzervy? Cigariet mám štyri stovky. Dokedy k nám bude hauptman taký priateľský? Kam odviezli dôstojníkov? Čo sa vlastne robí na Slovensku, na západe i na východe? Čím žije svet? Kapitulácie, povstania, puče, tábory, popravy, bláznenie.

Hlavu mám plnú otáznikov, veľmi podobných Jánošíkovmu háku.

Hej, barani! Držte sa v krdli! Kto by odskočil do lesa, toho zožerie vlk.

Haf! Haf!

Ahoj! Hauptman! Nazdar! Tvoji psi brešú celkom zrozumiteľne.

Psi

Keď sa naša Bystrica, ako hlásil povstalecký rozhlas, stala hlavným mestom Česko-Slovenska, sedel som na brehu rumunskej Bistrice a chladil si v nej rozpálené chodidlá. Zdalo sa mi, že Bystrica je všade, lebo celý svet o nej vie, že si politici všetkých štátov a novinári slávnych novín ukazujú prstom na mape a v srdci Európy zakresľujú červené koliesko. Áno, v tom srdci je Banská Bystrica. Tu vraj nečakane povstal malý neznámy národ proti „presláveným“ Nemcom. Tu sa formujú pluky, divízie, armáda partizánov a vojakov do boja. A ja sedím na brehu Bistrice a som živým svedkom, ako rýchlo sa vie bojaschopná divízia rozpadnúť, zaniknúť. Asi takto nejako sa skončí aj vojna. Rozklad mŕtvoly. Vojna je vraždiaca mŕtvola, ale naozaj ju zabije len mier.

Keby cez Bystricu netiekol Hron, ale Bistrica...

Bistrica tečie sedmohradskými horami, preto nemôžem skočiť do rozbúreného Hrona. Keby cez Bystricu tiekla Bistrica, nemáal by som si v nej nohy, moja divízia by sa nerozkladala, nezanikala, moja divízia by sa rodila, ponáhľala do boja.

Koľko kilometrov je do lágra, Herr Hauptmann? Kam sa ponáhľame, chlapci z Prvej pešej? Už sme sa raz stratili a zas pochodujeme do stratena. Nenesieme my, chlapci, Stratenú na cintorín? Všetky cintoríny stratených divízií sú obtiahnuté pichľavými drôtmi a strážia ich ozbrojení, smrtkami označkovaní hrobári. Ktosi mocný sa ešte vždy bojí stratených divízií, tisícov mŕtvol pobežujúcich v uniformách.

„Kam nás vedú, čatár? Čo bude s nami? Myslíš, že nás večer zastrelia?“

Zmok naozaj verí, že nás večer postrelia. Chcem sa zasmiať, ale ani ja nie som presvedčený, že si s ním zajtra ešte pofajčím. Len som doteraz o tom nerozmýšľal.

„Vrav, čatár! Zastrelia?“

„Prečo by nás mali zastreliť, človeče? Ako si na to prišiel? Doteraz sme boli ich spojencami... ako by mohli? Prečo?“

„Ja neviem, čatár, chlapi tak vravia.“

Ale prečo nám dovolili zastať, vyzuť sa a umyť si nohy? Možno chcú naše baganče. Sami sa najprv vyzujeme... Nie! Vyzujte si ich sami!

Náhľivo sa obúvam, obzerám si baganče... Sú to moje nohy, podkovy na konských kopytách, majú nové podošvy.

„Možno nás zastrelia už teraz naobed, možno v noci. Ale potom niekde na ľavom brehu Bistrice kopú hroby...“

„Čo to táraš, človeče? Čo si vymýšľaš? Nechceš žiť?“

„Chcem, čatár, ale akýsi slobodník od spojárov vpravil, že nás zastrelia...“

„Prečo?“

„Pre ten puč.“

„Táraš, chlapče, táraš. Počul som, čo povedal spojár, že my s pučom nemáme nič spoločné. Žiaľ, nič, a predsa sme prvými zajatcami.“

Čatár z Wildmannovho spojpráporu si prisadol na breh a dôverne mi hovorí: „Postrelia, čatár, veď vieš, že postrelia, neutešuj Zmoka. Naši tankisti v Martine zlikvidovali Nemcov... celý vlak. Plukovníka, misiu... vracali sa z Rumunska... Počul som na vlastné uši.“

„Netáraš?“

„Počul som to.“

„Po slovensky?“

„Po slovensky.“

„Z Bratislavy?“

„Z Bystrice.“

„Tak potom nás zastrelia.“

Zmok sa rozplakal.

Smrti sa každý bojí, ale chce o nej všetko vedieť. Sme osie hniezdo. Hlava pri hlave, hlasy šepocú, hundrú, každý chce niečo vedieť, každý niečo vie. Hlavy sú plné strašných predstáv. Stačil by jeden-dva výstrely, a boli by plné aj gate. Pánabeka! Videli ste hrdinov? Pozrite sa na nás. Túto situáciu nezakreslí nijaký mapár. V každej hlave sa múti niečo iné, vlastne to isté. Ako ujst guľke a hrobu. Striehneme jeden na druhého, ale tvárimo sa kamarátsky ako gazda k psovi, ktorého chce nenápadne utrátiť. Pozriem do mladej hory za naším chrbtom, zadíva sa do nej aspoň desať párov očí. Ak ja myslím na útek, myslia naň všetci.

„Skúsime to?“ pýtam sa vojakov a oni to chápu správne, nie ako otázku, ale ako rozkaz. Nečakám na odpoveď. Prv, ako som si vyhodil batoh na plecيا, vyzul som sa, onuce strčil do bagančí. V ľavej ruke nesiem baganče, v pravej držím halúzku z vŕby a meriam pred sebou hĺbku Bistrice. Len polovica z tých, čo sa zhŕkli okolo mňa, prešla za mnou na druhý breh. Dívajú sa, váhajú... vyčkávajú. Ak tých v koryte Bistrice zastrelia už teraz, vyhrali. Ak...

Zastal som v hustom smrekovom poraste. Už nie som vojak? Bol som niekedy zajatcom? Kam sa podela smrť? Vôkol mňa samý život. Cítim zvláštnu silu, len srdce sa mi chveje, nervy zvučia ako elektrické drôty, sú citlivé ako struny na husliach, nohy mi oslabli a podlomili sa v kolenách. Ba aj dych mi čosi zastavuje.

„Kam pôjdeme, mapár?“ opýtal sa ma čatár s delostreleckými výložkami.

„Pred nami sú Nemci, za nami je front, všade okolo nás čakajú mlčiace hory. Hory ako tie naše okolo Bystrice. V lete dobré a krásne, v zime len krásne a strašné. Ale teraz je leto. Mesiac-dva by sme v nich vydržali.“

„Ukáž mi, mapár, kadiaľ sa ide domov?“

„Ráno choď tak, aby ti slnko chrbát ohrievalo. Pred večerom kráčaj za červenou guľou. Keď sa guľa potopí do mora hôr, drž sa Malého voza.“

„A mapu máš?“

Mám tri, a vravím mu, že ani jednu. Nevieť prečo, sám pre seba si hľadám

výhovorky, že dať mapu jednému je škoda. Podľa jedinej mapy môže ísť domov sto chlapov. Mapa v rukách jedného čatára by bol prepych.

„Ani jednu nemáš?“

„Nie, kamarát, všetky zobrali Nemci.“

„A to si nemohol aspoň jednu...“

„Nestrachuj sa, starý, mám v hlave máp, koľko chceš. Stačí kúsok papiera, ceruza a mapa je raz-dva hotová. Poďme!“

„Kam?“

„Do hôr!“

„Vieš, kto takto zakričal?“

„Kto?“

„Ty si nevidel Jánošíka?“

„Aha! Ozaj!“

Kráčame do neznáma, za chrptom počujem hlasy našich. Som presvedčený, že o chvíľku prejdú cez Bisticu ďalšie skupinky. Nemci až potom spozorujú a za neposlušnými ovcami pošlú ovčiaky.

„Haf! Haf! Ruhe, Wolf! Ruhe! Nieder!“

Áká detská hlúposť. Útek z jedného kúta klietky do druhého. Nemecké ovčiaky si strážia stádo nenápadne zo všetkých strán, to len my sme im prišli s hurhajom priamo pred vyplazený jazyk. Divosťou svietiace zelené oči striehnu na bandítov, samopaly mieria presne, ovčiak plní rozkaz, vie, čo znamená „Ruhe“, skočí až na pokyn. Je ich plný les.

„Haf! Haf!“

„Chyť, Wolf!“

Wolf zadržal mapára. Krdlík oviec sa vracia ta, odkiaľ prišiel.

Čatár s delostreleckými výložkami kľaje. Drobná detská tvár sa mu scvrkla, ostarla od zlosti. Bolo sa treba zase vyzuť, prejsť na druhý breh Bistricy a tam sa opäť obuť.

„Cez našu dedinu tečie Slatina,“ vraví delostrelec len tak, aby zakryl zlosť.

Len čo sme sa stihli obuť, z lesíka po chodníku prifrčala motorka s unteroficierom a strážni, ležiaci pod smrečkami, rozkazujú zajatcom: „Vztyk!“ Ide sa ďalej. Pochodujeme mlčky, zahanbene, sklamane a urazene. Opäť sa nás zmocňuje známy strach. Sme bezmocní.

Čo sa so mnou robí? Za necelý deň som zostarol o niekoľko rokov. Hriechy sveta sú mi jasnejšie, môj osud začína mať trpkú chuť. Dorastá vo mne chlap. Čo by som robil doma?

Mať by zase plakali, lebo by jej traja synovia odchádzali na vojnu. Otec by neplakal, otec by prikazoval: choďte, synovia moji, ako by to bolo, aby ste vy nešli?! A my by sme šli. Potom by sme túžili prísť domov, trocha zakrvavení, spotení a špinaví. Veď hrdinovia sa tak vracajú. Nie, ešte som nezostarol, keď snívam o hrdinstve.

Amenmária!

Myslím na neho, na našich. Poslal generál-minister telegram, alebo neposlal? Nás nepresúvajú na materské územie, pán generál, ale do faterlandu. Fakt! Váš rozkaz plukovníci nespĺnili. Keď sa vrátim domov, zájdem za vami a opýtam sa vás.

Po niekoľkohodinovom pochode vyšli hrdinovia z mladého lesíka na pole. Nákladné autá s dôstojníkmi sa nám dávno stratili.

„Myslíš, že najprv zastrelia dôstojníkov a potom nás?“

„Tých už zastrelili, Zmok. Nesmúť za nimi. Zastrelia aj nás.“

Malý vojak mi je stále v päťach ako smrť. Myslí na strieľanie viac ako na jedlo. Smrť mu zatienila život. Och, Zmok! Bojím sa, aby si to strieľanie naozaj neprivilal.

Zmoka zahriakol Gambatý. „Prestaň s tým strieľaním! Mne sa chce niečo celkom iné ako tebe. Napríklad...“

„Pýtaj si ju pred popravou, možno nejakú zoženú.“

„Keď je u nás puč, mapár, je tam aj znásilňovanie?“

„Keby si tam bol ty, iste by bolo.“

„Nie, mapár, doma ja mám svoju... oj, tú netreba... ale...“

„Dobre, Gambatý, nechaj si to všetko i s tou svojou pre seba.“

„Dobre, nechám si, ale nevolaj ma Gambatým.“

Nik z nás nevie, čo sa robí na Slovensku. Puč si každý vysvetľuje inakšie. Pre jedných je to koniec vojny, pre druhých absolútna sloboda, keď každému patrí všetko, pre Gambatého ženy, voľná láska, pre tretieho je to začiatok slovenskej vojny, vojaci si vymýšľajú, ale nevedia nič, len to, že puč má do činenia s Nemcami a že stretnutiu s nimi sa od tejto chvíle nevyhne ani jeden Slováč. Nezáleží na tom, či je doma, alebo vzdialený tisíce kilometrov.

„Zraz?“

„Čo je, Gambatý?“

„Nedívame sa my zrazu na Nemcov tak, ako sa na nich dívali Ukrajinci alebo Rusi?“

„Dávno sme sa na nich dívali skoro ako Rusi, len sme im to tak zrozumiteľne nepovedali.“

„Myslíš, že teraz?“

„Hej! Teraz im to aj naši povedali.“

Koniec turistiky, bratia Slováci! Koniec propagandy a pretvarovania. Nemcom sa podarilo pomiešať a zjednotiť celú Európu proti sebe.

Kino plné dôstojníkov

Slnko príjemne hreje, v sedmohradských horách je babie leto, hory chladia, pole, ktorým sa vlečieme, upokojuje. Lesík, v ktorom sme chceli zostať, je už za nami. Až teraz vidím, aký je malý. Ako naše predstavy o úteku. Pred nami v údolí v zajatí zelených lúk leží neznáme mestečko.

„Počúvaj, mapár! Kde sme?“

„Čo je to za mesto?“

„Tam je tábor?“

„Neviem.“

Mapár nemusí všetko vedieť. Mlčím. Vojenský mapár nie je učiteľ zemepisu na gymnáziu a vojaci nie sú žiaci. Ukradomky vyťahujem z ľavého vrecka blúzy zloženú generálku a hľadám čierny bod. Szent András. Mám ho. Utekám od neho na západ... Zastavujem sa v Deji. Hauptman vchádza na koni do mesta a za ním prvá skupinky našich zajatých vojakov. Striehnem na tabuľu pred mestom. Áno, je to Dej. Čerta záleží na tom, ako sa to číta. Možno sa mesto volá Děž a po nemecky celkom inakšie. Nemci si pomenúvajú mestá, ako chcú, po svojom, a každé je nejakým burgom. Celú Európu volajú ako za Franz Josefa. A Maďari? Tí si pomaďarčia aj telefón, nie to mesto, ktoré obsadia.

Mapár je zvedavý, rozfahuje mapu, kladie ju kamarátovi na chrbát a hľadá. Je to nemecká mapa. Ako Nemci volajú Banskú Bystricu? Neusohl. A Zvolen? Altsohl. A Maďari? Beszterce Bánya. Zvolen – Zólyom.

„Sme v Deji, mapár.“

„Ďakujem za objav.“

„Domov je ešte ďaleko?“

„Vyše tisíc kilometrov.“

„To si vrazil aj predpoludním. Koľko sme prešli?“

„Odpočítaj si dvadsaťpäť kilometrov a ešte vždy to bude vyše tisíc.“

Zvedavý hlas zakľial.